

مقدمه

موضوع رفاه اجتماعی و حمایت اشخاص که از چند قرن پیش توجه مصلحان اجتماعی و دانشمندان اقتصاد را به خود معطوف کرده است، شامل کلیه تدبیرها و راه حل هایی است که مجموع آن ها را رفاه اجتماعی می نامند تا با اتخاذ آن روش ها، وسیله های زندگی، بهداشت، خوراک، پوشاک، مسکن، کار و فرهنگ و حتی وسیله های تفریح همواره برای همگان فراهم باشد.

از دیدگاه منابع حقوق بشر، تأمین اجتماعی یکی از وسیله های علمی و عملی تحقق این مطلوب است، زیرا هدف تأمین اجتماعی به طور اعم مبارزه با خطرهایی است که امور معاش زندگی افراد را مختل می کند.

نظام حمایتی تأمین اجتماعی، مجموعه ای از تدابیرها و اقدام های مددکاری، مشاوره ای، توان بخشی، امدادی، درمانی، اشتغال زایی و ... به منظور تأمین نیازهای مادی و معنوی گروه های آسیب پذیر اجتماعی در مقطع های زمانی و گوناگون و مشخص است که در اکثر موارد یک جانبه و از سوی دولت و در پاره ای موارد از سوی مؤسسه های خیریه خصوصی ارائه می شود.

از این رو تأمین اجتماعی در نظام بین المللی، از جمله ی حقوق اساسی انسان ها شناخته شده است و هر کس به عنوان یک عضو جامعه حق تأمین اجتماعی دارد و مجاز است به وسیله مساعی ملی و همکاری بین المللی، حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خود را که لازمه رشد و نمود آزادانه شخصیت اوست با در نظر گرفتن سازمان و منابع هر کشور به دست آورد.^۱ از این رو تأمین اجتماعی و جنبه های حمایتی آن به عنوان حق هر یک از افراد اجتماع شناخته شده است و همه ی جامعه ها صرف نظر از نوع سیستم اقتصادی و سیاسی، آن را به عنوان یک ضرورت اجتماعی تلقی کرده اند. در این تحقیق به بررسی تطبیقی نظام تأمین اجتماعی در ایران و در میثاق حقوق بشر پرداخته خواهد شد

---

^۱ صدر، شهید سید محمد باقر، اقتصاد ما، ترجمه ع. اسپهبدی، جلد دوم، سال ۱۳۸۱ انتشارات اسلامی، تهران.

بیان مسئله

هدف قانون های تأمین اجتماعی این است که کارگر و همه ی کسانی را که از محصول کارشان زندگی می کنند از این عقده ترسناک، یعنی ترس از فردا که برای آن ها بسیار دشوار است، رهایی بخشد، چون ترس از فقر امکاناتی را که برای مبارزه در راه بی عدالتی در زندگی مردم موجود است، محدود می کند. تأمین اجتماعی شعاع نیرومندی است که بر طرح های اجتماعی اثر می گذارد و در نظام اقتصاد آزاد، از عامل های مؤثر سیاست ارشادی به شمار می رود.

در یک نگاه دقیق حقوقی، حق تأمین اجتماعی به عنوان یکی از گونه های حقوق و آزادی های اساسی از جمله حقوق و آزادی های فردی و اجتماعی است. آزادی های عمومی خود دو دسته اند. یکی آزادی های سستی که برای فرد، گونه ای از استقلال و اختیار را تأمین می کند و نقش دولت در برابر فرد، به صورت بی طرفی و عدم دخالت تجلی می کند.

دسته دوم حقوق اقتصادی و اجتماعی است که برای اجرای آن مشارکت فعال دولت را ضروری می شناسد و معتقد است که آزادی واقعی زمانی تحقق می یابد که دولت از راه انجام خدمت های اجتماعی و ایجاد رفاه و امکانات برای همه به طور جدی با فقر و محرومیت مبارزه کند و موجبات تأمین فرد را از لحاظ اجتماعی و اقتصادی فراهم سازد.^۱

از زمان جنگ اول جهانی تا کنون فرصت های اجتماعی و رضایت اجتماعی نیز به مقوله و مفهوم تأمین و رفاه اجتماعی اضافه شده است. بر این اساس محدوده عمل تأمین اجتماعی گسترش یافته و شامل افراد، خانواده ها، انجمن ها، سازمانها، اجتماعات محلی، و به طور کلی جامعه می گردد. نباید از نظر دور داشت که به رغم تحولی که در مفهوم رفاه اجتماعی پدید آمده است، با این وجود رفتار کشورهای مختلف و برداشتهای آن از رفاه اجتماعی متفاوت می باشد، تنها معدودی از کشورهای صنعتی مفاهیم اخیر را در برنامه های سیاسی و یا اجرایی خود مد نظر قرار داده اند.

---

^۱ شید فر، زین العابدین، حقوق کار و صنعت، جلد سوم، ۱۳۴۲

ولی به رغم ادعاهای برخی مکتب‌های سیاسی، تأمین اجتماعی تنها وسیله‌ای است که می‌شود از طریق توزیع صحیح در آمد و حمایت کارمندان، کارگران و کشاورزان در برابر خطرهای و ایجاد رفاه و آسودگی برای آنان به یک عدالت اجتماعی مطلوب دست یافت.

چنانچه تأمین اجتماعی به طور کامل تحقق یابد، بی تردید رفاه اجتماعی حاصل خواهد شد، چون منحصرأ به وسیله‌های بیمه‌های اجتماعی و کمک‌های عمومی است که می‌توان به هدف تأمین اجتماعی که حمایت از افراد در برابر خطرهای اقتصادی و اجتماعی است، نایل شد؛ به این جهت اگر رفاه اجتماعی هدف باشد، بیمه‌های اجتماعی وسیله نیل به این هدف تلقی می‌شود و تأمین اجتماعی راه رسیدن به آن است.

در کشور ما، از جمله منابع حقوق و آزادی‌های عمومی، قانون اساسی است که تحت عنوان «حقوق ملت» ذکر گردیده و در اصل ۲۹ قانون اساسی جمهوری ایران به حق تأمین اجتماعی اشاره شده است. قانون اساسی ایران، تأمین اجتماعی را به عنوان یک حق مسلم و همگانی (و نه به عنوان یک حق ناشی از قرار داد) اعلام و دولت را مکلف می‌کند که در حدود قانون خدمت‌ها و حمایت‌های مالی لازم را برای تمام افراد کشور تأمین کند.^۱

حقوق جزای تأمین اجتماعی ایران، شامل جرم‌ها و مجازات‌هایی است که قانون تأمین اجتماعی آن‌ها را در فصل ۱۱ خود بر شمرده است. مواد ۹۷ تا ۱۰۹ از فصل ۱۱ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳ درباره «تخلفات - مقررات کیفری» است که به تفصیل به آن اشاره شده است و بیش‌تر راجع به تکالیف کارفرمایان در زمینه پرداخت به موقع حق بیمه کارگران است.

با دقت در ماده‌های فصل ۱۱ قانون مزبور، مشاهده می‌شود، مجازات‌هایی که از نظر تخلف در اجرای مقررات مربوط پیش‌بینی شده است، مجازات کیفری است و همین امر، استقلال، وضع ویژه و در حوزه حقوق عمومی بودن حقوق تأمین اجتماعی را مدلل می‌کند.

---

^۱ قاضی نوری، زهرا، «نگاهی به نظامهای عرضه خدمات رفاهی در جهان»، مجموعه مقاله‌ها، کمیته نظامهای عرضه خدمات رفاهی، سازمان برنامه و بودجه ۱۳۷۵